

Gezi Direnişi, Demokratikleşme ve Katılımcı Planlama

Kentlerin başta dezavantajlı gruplar olmak üzere yaşayanları tarafından planlanması yerel demokrasinin önemli unsurlarından. Oysa kentin planlaması hâlâ teknik bir iş olarak görülüyor, otoriterleşme ile beraber giderek yerel yönetimlerin elinden alınarak merkezileştiriliyor. Mevcut durumun değişkenlerinin yarattığı bu zorluklar nedeniyle yasal bir zorunluluk ve bir rıza üretme aracı olmanın ötesine geçmesi gereken katılımcı planlamanın tam anlamıyla hayata geçebildiği söylenemez. Gezi'nin demokratikleşme, eşitlik, özgürlük ve kardeşleşme talepleri, demokratik katılım mekanizmaları üzerine inşa edilen bir kent planlamasının ve parçası olduğu kent hakkının tanınmasının temelini oluşturuyor.

Tayfun Kahraman*

* Dr., Şehir Plancısı

Kent olarak tanımlanan yer, kentte yaşayan, kentsel mekânı kuran, kullanan tüm yurttaşların katılımı ile ortak oluşturdukları bir yapıdır. Bu yapının biçimlenmesi, kullanım biçimlerinin tanımlanması ise ekonomik, siyasi, toplumsal ve teknik bir iş. Fakat bu iş, sadece profesyonellerin ya da karar vericilerin yetkisine bırakılamayacak kadar önemli. Çünkü kentsel mekânı asıl şekillendiren, onu kuran ve kullanan yurttaşların ihtiyaçları ve kullandıkları biçimleridir. Ancak, bu işin teknik tarafını yürüten profesyoneller,

bugün olduğu gibi gereken hassasiyeti de gözeterek mekâna müdahale etmeye girişmeler ve mekânsal kullanım kararlarını verseler de; bu girişim eksik kalır. Kendi katılımları ile oluşturacakları ve ortak davranışları ile biçimlenen kent mekânını paylaşan kentlileri, karar alma süreçlerine katmadan, kendi yaşam ve kullanım alanlarını biçimlendirme fırsatını yaratmadan; kent planlamaya sadece teknik bir süreç olarak bakmak, yaratılmak istenen düzeni baştan sakatlar. Bu nedenle, bugün gelinen noktada katılımcı olmayan bir kent planlama faaliyetini çağdaş normlara uygun olarak kabul etmek mümkün değil.

Fotoğraf Nazım Serhat Fırat

Ancak, bugün ülkemizde yapılan uygulamalara baktığımızda, kent planlamanın salt teknik ve karar almaya dayalı bir idari işlem şeklinde ele alındığı, bunda ısrarcı olduğu görülüyor. Hatta gün geçtikçe daha da merkezileşen planlama faaliyeti ile yerel yönetimlerin yerinden yönetim ilkesiyle gerçekleştirdiği planlama faaliyetlerine dahi ket vuruluyor. Bırakın kentlilerin katılımını; yerel yönetimlerin kendi görev alanlarındaki kent planlama faaliyetinden uzak tutulmaya çalışıldığı, halkın katılımına karşıt olarak siyasi iktidarın merkezileşmeye yönelik mekanizmalar kurma çabası içinde olduğu görülüyor.

Planlamada katılım konusunda ilerici adımlar atılması bir yana, her geçen gün daha da geri gidiliyor. İmar mevzuatındaki olumlu hükümler budanıyor. 2863 sayılı kanunda, 2004 yılında yapılan değişikliklerle kanuna eklenen koruma amaçlı imar planlarında yöre sakinlerinin ve ilgi gruplarının katılımlarının sağlanması hükmüne, bu ilkel denebilecek katılım zorunluluğuna dahi tahammül edilmedi ve yapılan yönetmelik maddesi değişikliği

ile kanun hükmü gereği olan katılım toplantıları yapma zorunluluğu kaldırıldı. Tek başına bu tavır bile bugün yürütmeyi ve yasa yapıcı çoğunluğu elinde bulunduran iktidar tarafından planlamada katılıma nasıl bakıldığını açık biçimde gözler önüne seriyor.

Türkiye planlamada katılım ilkesinden her geçen gün daha da uzaklaşırken, davalar başka bir imkân kalmadığı için giderek tüm ilgi gruplarının kullanmak zorunda kaldıkları bir planlamaya katılım aracı hâlini aldı.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde gerçekleşen yönetim değişikliğiyle Avcılar ya da Beyoğlu'nda kent planlama faaliyetleri sırasında katılıma ilişkin çaba gösterilse de, bu ilerici adımların birkaç örnek kapsamında yönetici ve plancıların çabalarıyla sınırlı kalması,

katılımcı planlama için önümüzde daha çok uzun bir yolumuz olduğuna işaret ediyor. Katılım açısından yaşanan bu açmaz karşısında başka bir yaklaşımın mümkün olduğunu göstermek isteyen profesyonellerin karşısındaki en büyük engel, mevzuat ve siyasi irade yoksunluğu.

Bunun yanında yaşam alanlarında yapılan kent planlama faaliyetleri ve mekânsal müdahalelere etki etmek isteyenler ve ilgi grupları ise farklı yöntemler geliştiriyor. Burada en önemli yöntem katılımcı olmayan ve ilgi gruplarının karar alma sürecinde etkili olmadığı kent planlama örneklerinin kamu yararı ve şehircilik ilkelerine uygun olmayan yönleriyle davalara konu edilmesi. Meslek odaları, sivil toplum örgütleri, kent hareketleri, kentliler ve hatta yerel yönetimler ancak davalar yoluyla kentsel karar alma süreçlerine ve planlamaya katılabiliyor. Türkiye planlamada katılım ilkesinden her geçen gün daha da uzaklaşırken, davalar başka bir imkân kalmadığı için giderek tüm ilgi gruplarının kullanmak zorunda kaldıkları bir planlamaya katılım aracı hâlini aldı. Tabi hukuki yardıma erişimi olmayan, dava süreci masraflarını karşılayamayacak olan dezavantajlı grupların kendi yaşam alanları hakkında alınacak kararlara ve mekânsal kullanımı belirleyecek planlama çalışmalarına katılımları mümkün olmamakta.

Bunun karşısında karar alma süreçlerine katılımları gözetilen, hatta öncelenen çıkar gruplarının sahip oldukları siyasi ve maddi patronaj ilişkileri sonucunda kent planlama faaliyetleri yönlendirmelere açık bir biçimde yürütülüyor. Türkiye'de her kamusal hizmet üreten alanda olduğu gibi, kent planlama faaliyetinde de bırakın katılımı, merkezileşme ve otoriterleşme eğilimleri giderek artıyor. Otoriter iktidar kente müdahale biçimleri ve mekânsal kullanım kararları ile kent planlamayı, salt teknik bir araç ve karar alma yetkisine dayanarak isteklerini yurttaşlara dikte etme yöntemi olarak kullanıyor. İktidarın benimsediği ve uygulamaya koyduğu böyle bir otoriter kentleşme yaklaşımında katılıma yer verilmesini ve kentlilerin katılımını beklemek ise hayalcilikten öteye gitmiyor.

Türkiye’de her kamusal hizmet üretilen alanda olduğu gibi, kent planlama faaliyetinde de bırakın katılımı, merkezileşme ve otoriterleşme eğilimleri giderek artıyor.

Gezi Direnişi’nin katılımcı kent planlamasının bugününe ve yarınına şekil verip vermediği sorusuna gelecek olursak, öncelikle Gezi’nin ortaya çıktığı ortamı ve koşulları ele almamız gerekiyor. Gezi Direnişi, bugünden baktığımızda kent planlamanın seyri ne şekil vermiyor, katılımcı yaklaşımın birkaç örnek dışında genele yayılmasını sağlamıyor olsa da demokratik talepler ışığında gelecek için umut veriyor. Gezi’deki direnişi büyüten; parkını savunan, kent hakkı talebini dillendirenlerin gördüğü şiddet üzerine, o güne kadar biriktirdikleri itirazlarını alıp desteğe gelen yurttaşların talepleriydi. Demokratikleşme, eşitlik, özgürlük ve kardeşleşme özlemiyle büyüyen Gezi Direnişi, bu anayasal hak taleplerinin cisimleştiği bir alan oldu.

İktidarın kentlilere söz hakkı tanımadan Gezi Parkı’nı betonlaştırma isteği karşısında kentini ve parkını koruyan kentlilere karşı, şiddet içeren tavrı ve üstenci dili toplumda biriken tüm itirazları da Gezi’ye taşıdı. Gezi, o günlerde her alanda yükselen toplumsal itirazlara karşı dinlemez tavrıyla nobran bir dil kullanan, giderek daha da otoriterleşen iktidara karşı, her meşrepten yurttaşın kendi sesini duyurma alanı oldu. Bir kent hareketi olarak başlayan Gezi Direnişi’nde gelinen noktada itiraz, temel taleplerin karşılanmaması, demokrasiden uzaklaşarak kutuplaşmanın inşasına ilişkindi. Özgür, demokratik ve kardeşçe bir yaşam amacına ulaşıldığında, elbette bunun yansıması kentlere yapılan müdahalelerde ve kent planlamaya katılım süreçlerinin hayata geçmesinde de görülecek.

Fakat kent planlamaya katılımı genel-
leştirmek, gerçek bir katılım talebini yaratmak üzere; önce birincil talepler

karşılanmalı, demokratik ve bir arada yaşam savunan bir siyaset alanı ve ülke inşa edilmeli. Karar alma süreçlerinin topluma genişletilmesi, kentlilerin yaşam alanlarına dair söz söyleme hakkına sahip olduğunu hissetmesi için öncelik genel anlamda demokratikleşme talebinin karşılanması olacak. Demokratikleşme talebinin karşılandığı oranda kent planlamada katılım tüm plan çalışmalarına genelleşerek, gerçekçi bir araç hâline gelecek. Bu anlamda bugün kent planlamaya katılım konusunda yapılanlara baktığımızda, göstermelik birkaç iyi niyetli deneme haricinde başarıya ulaşan bir uygulamadan söz etmek mümkün değil. Bir süre koruma amaçlı nazım ve uygulama imar planlarında katılım zorunlu hâle getirilse de uygulamada sürekli -mış gibi yapılarak ilerlendi ve sonuçta katılım denen şey, razı olma sürecinin ötesinde bir tanım kazandı. Planlamada katılım bir mesele olarak çok konuşulsa da alışkanlıklar ve idarelerin kalıplaşmış yönetim anlayışları aşılamadı.

Bir kent hareketi olarak başlayan Gezi Direnişi’nde gelinen noktada itiraz, temel taleplerin karşılanmaması, demokrasiden uzaklaşarak kutuplaşmanın inşasına ilişkindi. Özgür, demokratik ve kardeşçe bir yaşam amacına ulaşıldığında, elbette bunun yansıması kentlere yapılan müdahalelerde ve kent planlamaya katılım süreçlerinin hayata geçmesinde de görülecek.

Gezi Direnişi’nin üzerinden geçen 9 yıl sonrasında bulunduğumuz noktada, yine kent planlamada karar vericiler, çıkar grupları ve profesyoneller haricinde toplumsal bir katılımdan söz edemiyoruz. Kentin gerçek kullanıcılarını, özellikle dezavantajlı grupları kapsamaktan çok uzağız. Bu nedenle kent planlamada katılımın ilke ve yöntemlerini konuşmak, bugün Türkiye

pratiği açısından henüz olgunlaşmamış fakat gerekli bir tartışma. Çünkü bu tartışma öncesinde önümüzde Gezi’nin gündeme getirdiği, çözüm üretilmesi gereken demokratikleşme gibi çok daha temel problemlerimiz var.

Sonuç olarak katılımcı planlama, hatta kent hakkının tanınmasını da ekleyebileceğimiz talepler için, öncelikle demokratikleşme, özgürlük, eşitlik ve kardeşleşme gibi temel toplumsal ihtiyaçlarımızı karşılamamız gerekmektedir. Bununla da bitmiyor, sonrasında katılımı yasal zorunlulukları yerine getirmek için değil; karar almayı tüm kentlilere yaymak üzere çaba harcayacak ve gerçek anlamda toplumsal katılımı planlamanın her aşamasına genişletecek idarelere ihtiyacımız var. Yasal düzenlemeler bu tartışmaları takiben kaçınılmaz olarak hayata geçecektir ama ilk olarak onları samimi bir biçimde uygulamaya koymak üzere yönetsel ve zihinsel bir reformu gerçekleştirmemiz gerekecek.

Diğer taraftan, kent planlamayı yerel ve merkezi yönetimlerin gelir kapısı olarak gördüğü bir faaliyet alanı olmaktan çıkarmadıkça bahsettiğimiz zihinsel ve yönetsel reformu gerçekleştirme şansımız olmayacak. Bu amaçla bir başka hedef olarak kent planlamayı, bireysel faydalardansa kamusal fayda sağlamak ve kente, kentin ortak ürettiği değerlere eşit erişim olanakları sunmak üzere gerçekleştirilen bir faaliyete dönüştürmeliyiz.

Unutmamalıyız ki kent planlamaya katılımı ve demokratik karar alma mekanizmalarını konuşmak istiyorsak, öncelikle Gezi Direnişi’nin öne çıkardığı demokratikleşme, eşitlik, özgürlük ve kardeşleşme taleplerini karşılayacak somut kazanımları hayata geçirmeliyiz. Ancak bu temel kazanımlar bize planlamada katılımın gerçek bir mekanizma olarak hayata geçmesi sonucunu doğuracak. Böylece toplumsal katılım sayesinde teknik bir faaliyetin ötesine geçen planlama çalışmaları ile yaşam alanlarında yapılacak müdahale ve gerçekleştirilecek uygulamaların karar alma süreçlerinde kentliler de artık söz sahibi olacak.

Silivri 9 No’lu A/47
09 Eylül 2022

Fotoğraf Bekir Dindar